

5. *Karsavin, L. P.* (1992). Religiozno-filosofskie sochineniya [Religious and philosophical compositions]. T. I. M.: Renessans (rus).
6. *Levitsky, S. A.* (1995). Tragediya svobody [Tragedy of freedom]. M.: Kanon (rus).
7. *Losskiy, N. O.* (1991). Istoriya russkoy filosofii [The history of Russian philosophy]. M.: Vysshaja shkola (rus).
8. *Losskiy, N. O.* Usloviya absolyutnogo dobra [Conditions of absolute Goods]. M.: Politizdat (rus).
9. *Makarov, A.* (2004). Kievskaya starina v litsah. XIX vek [The Kiev old times in persons. The XIXth century]. K.: Dovira (rus).
10. *Solovyev, V. S.* (2010). Chteniya o Bogochelovechestve [Readings about Godhumanity]. SPb.: Izd. Gruppy «Azбука-klassika» (rus).
11. *Florenskiy, P. A.* (2000). Imena [Names]. H.: Folio; M.: AST (rus).
12. *Hiell, L., Zigler, D.* (1997). Teoriji lichnosti [Theories of personality]. SPb.: Piter Press (rus).

Alexander Breusenko-Kuznetsov

PATHOLOGY OF PERSONALITY IN THEORETICAL CONSTRUCTIONS BY REPRESENTATIVES OF DOMESTIC METAPHYSICAL TRADITION IN PSYCHOLOGY

The article is devoted to the problem of restoration of artificialy interrupted metaphysical tradition in domestic personology. The given problem belongs to the areas of history of psychology and psychology of personality, but provides outcomes in subject matter of many other psychological sciences, in clinical psychology in particular. Importance of correlation between personological conceptualizations of scientists-metaphysicists and clinical practice in the process of their skilled verification is pointed out. The reconstruction and analysis of views at psychopathology and psychotherapy by representatives of metaphysical tradition in domestic psychology of personality have been made. According to the mentioned views, the essence of pathology of personality is in its evasion from the purpose, from original life for the sake of not original, ontologically unjustified forms of ability to live.

Keywords: *theories of personality, metaphysics, psychopathology*

УДК 37.011.3 - 051:159.923.2

doi: 10.15330/ps.7.1.215-223

Тетяна Пільгук

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
380667446879@yandex.ua

ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті розкрито психологічний аналіз проблеми розвитку творчої компетентності молодого вчителя. Науково обґрунтовано поняття творчої компетентності вчителя-початківця. Під творчою компетентністю розуміється найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли особистість здійснює професійну діяльність на творчій основі стабільно і безперервно. Розглянуто напрацювання вчених в галузі дослідження психологічних механізмів творчості, проблем професійного становлення, майстерності та професіоналізму. Визначено провідне

дослідження науковців, які працюють над проблемами розвитку творчості особистості в освітньому середовищі. Представлено розуміння сутності професійного становлення вчителя. На основі узагальнень ідей про розвиток творчої особистості було розроблено авторську концепцію розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення. Визначено, що структура розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення базується на основних структурних компонентах професійної компетентності: мотиваційному; змістовному; прогностично-рефлексивному.

Ключові слова: творча компетентність, психологічні умови, молодий учитель, професійне становлення, професіоналізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом досить багато уваги приділяється проблемі формування творчої особистості молодого вчителя. Так, у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» одним із основних завдань є формування соціально зрілої творчої особистості, яка здатна працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу та власного творчого неперервного професійного зростання. Саме для цього необхідна реалізація компетентнісного підходу.

Сучасна загальноосвітня школа потребує фахівців, здатних до виховання особистості, її творчого і культурного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблему розвитку творчості молодих учителів розкривають у своїх працях такі науковці: В. Моргун – творчість учителя в багатовимірній концепції особистості); Г. Полякова – педагогічна творчість учителя; О. Погребняк – від саморозвитку до творчості; Л. Шкурат – особливості творчої діяльності вчителя в закладі нового типу; О. Тутолмін – становлення і розвиток творчої компетентності майбутнього вчителя; Т. Волобуєва – особливості розвитку творчої компетентності викладача вищого навчального закладу; С. Яланська – психологія розвитку творчої компетентності майбутніх учителів та ін.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми творчої компетентності молодих вчителів; завдання – виділити характерні особливості творчої компетентності вчителя-початківця як фактора професійного становлення.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом розкриття сутності розвитку творчої компетентності людини є зміни, які суттєво впливають на систему освіти, що передбачає удосконалення професійної підготовки вчителя шляхом створення сприятливого для розвитку творчості освітнього середовища.

Насамперед вважаємо за необхідне розкрити поняття творчої компетентності вчителя. За С. Яланською, творча компетентність – найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли особистість здійснює професійну діяльність на творчій основі стабільно і неперервно [8, с. 61].

Формування компетентності взаємопов'язане з розвитком інтересів вчителя, його схильності до творчої діяльності. Розглядаючи процес формування творчої компетентності, доцільно звернути увагу на вплив

творчого процесу на психологічний клімат у навчальному середовищі. Однак, не слід забувати і про необхідність формувати компетентність особистості не лише того, хто навчається, а й того, хто навчає, вчителя.

За С. Бондарем, творча компетентність – це знання, вміння, навички, ставлення, необхідні для успішної творчої діяльності та можливість використати їх в житті, на практиці. Здатність людини генерувати ідеї, висувати гіпотези; здатність фантазувати; асоціативність мислення; здатність бачити протиріччя; здатність переносити знання та вміння у нові ситуації; спроможність відмовитися від нав'язливої ідеї, подолати інертність мислення; незалежність суджень; критичність мислення [1].

На наш погляд, у психолого-педагогічних дослідженнях сутність поняття «творча компетентність» найбільш широко і обґрунтовано розкрив О. Тутолмін. Він визначає це поняття як інтегративну професійно-особистісну характеристику вчителя, що забезпечує йому ефективність діяльності в типових та нетрадиційних ситуаціях шкільного життя, є системоутворюючим компонентом у структурі професійно-педагогічної компетентності, фактором становлення професіоналізму майбутнього вчителя, продуктивності його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, особистісної самореалізації, умовою компетентної підтримки творчого розвитку учнів [6].

Так, у психології знаходимо визначення творчої компетентності. За О. Волобуєвою [2], творча компетентність викладача ВНЗ – це інтегрована професійно-особистісна характеристика особистості педагога, яка забезпечує ефективність його діяльності в різноманітних ситуаціях педагогічного спілкування в умовах ВНЗ. Творча компетентність є системоутвірним компонентом у структурі професійної компетентності викладача, визначальним чинником його професіоналізму. Достатній рівень сформованості творчої компетентності забезпечує ефективність педагогічної діяльності.

Досліджуючи творчу компетентність викладачів ВНЗ, О. Волобуєва звертає увагу на особистісні кореляти креативності. Розглянемо їх детальніше:

1) сприйняття. Для креативної особистості є характерною яскрава саморегуляція сприйняття, спрямованість на вирішення будь-якої проблеми, «чіткість» уваги, яка може бути довготривалою і стійкою. В цьому контексті звертаємо увагу на перцептивні особливості, що найбільш часто корелюють із креативністю: висока чутливість до субсенсорних подразників, здатність сприймати недоречності; здатність сприймати комплексно, синтетично, помічаючи основне, суттєве, уміння бачити потенційне, те, що не виявилось; уміння сприймати самостійно та неупереджено;

2) пам'ять. На думку вчених, креативні особистості мають значний запас знань, які визначаються спрямованістю інтересів. Такі особистості легко визначають основне і швидко забувають другорядне;

3) мислення. Мислення креативних особистостей відрізняється швидкістю, оригінальністю. Швидкість можна трактувати як багатство та

різноманітність ідей, асоціацій, встановлення різноманітних зв'язків категорій (кількість яких береться за критерій швидкості). Під гнучкістю мислення розуміється здатність швидко переходити від одного поняття або способу вирішення до іншого. Під оригінальністю мислення розуміється незвичайність, дотепність та унікальність. Для креативних особистостей характерним є так зване «дивергентне» мислення, тобто відкрите, конструктивне, схильне до узагальнення явищ, здатне виходити за межі однієї категорії, те, яке бачить в об'єктах багатогранність функцій і значень;

4) рефлексія. Рефлексивне ставлення викладача до своєї діяльності є однією з найбільш важливих психологічних умов її поглибленого усвідомлення, критичного аналізу, конструктивного вдосконалення. Рефлексія забезпечує викладачеві можливість виходу з повного поглинення безпосереднім процесом, здатність зайняти позицію над ним, поза ним для судження про нього. Здатність викладача рефлексивно ставитися до самого себе та своєї діяльності є результатом опанування (інтеріоризації) особистістю соціальних стосунків між людьми. Крім того, до інтелектуальних корелятив належать інтуїція, видумка, передбачення, фантазія, скептицизм, критичність, високий ступінь активності в мисленнєвій діяльності. Хоча деякі вчені креативність та інтелект, незважаючи на їх тісний зв'язок, протиставляють. Для реалізації креативності потрібна інтелектуальна ініціативність, але слід зауважити, що для простої інтелектуальної діяльності сама креативність не є обов'язковою. Творчий викладач ВНЗ, який працює в нових умовах вищої школи, повинен володіти особистісною і соціальною мобільністю, крім того, – мобільністю знань. Відмова від стереотипів, здатність до інновацій, інтерес до всього нового, але в контексті критичного осмислення запропонованого, вміння підібрати найбільш ефективну для вирішення педагогічного завдання технологію. Для креативної особистості характерною є висока емоційна збудливість. Крім того, слід зазначити про мотиваційні особливості креативності, до яких належать: прагнення до самого процесу творчості, до опанування нових фактів та інформації, до відкриттів; установлення закономірностей, узагальнень, духовного зростання, співпраці; самовираження і самоствердження; захоплення змістом діяльності; схильність до аналізу та синтезу; розвиненість естетичних почуттів [2].

Однією з головних умов підвищення рівня творчої компетентності вчителя, на наш погляд, є сформованість погляду на цей процес як на систему методичних та навчальних заходів, в основу яких необхідно покласти наступні принципи: системності, цілеспрямованості, перспективності, комплексності, послідовності, принципи синергії та особистісно-орієнтованого підходу, принцип оволодіння «планетарною» моделлю добування та структурування інформації.

Із позиції педагогічного професіоналізму російська дослідниця Н. Пахтусова визначає творчу компетентність як «комплексну характеристику педагога, що відображає його готовність виконувати

ефективну педагогічну діяльність на творчому рівні й здатність до особистісного й професійного саморозвитку» [4, 165].

Розвиток творчої компетентності фахівця сприяє здатності його виходити за межі нормативної діяльності, здійснювати інноваційні процеси. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що творчість – вищий прояв активності людської діяльності, засіб до самоствердження, самореалізації, самовираження. На сучасному етапі затвердження нової креативної парадигми затребуваними стають особистості, які схильні до творчої діяльності, інноваційних пошуків, прояву професійної майстерності.

Розвиток творчої компетентності учителя сприяє здатності його виходити за межі нормативної діяльності, здійснювати інноваційні процеси. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що творчість – вищий прояв активності людської діяльності, засіб до самоствердження, самореалізації, самовираження. На сучасному етапі затвердження нової креативної парадигми затребуваними стають особистості, які схильні до творчої діяльності, інноваційних пошуків, прояву професійної майстерності.

На основі узагальнень ідей про розвиток творчої особистості нами розроблено цілісну концепцію розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення, базисом якої є генетико-психологічна теорія народження, зростання та існування особистості, за С. Максименком, та концепція розвитку творчої компетентності майбутніх учителів С. Яланської [8].

Нами окреслено зміст, структуру, засоби розвитку творчої компетентності вчителя-початківця.

Визначено, що структура розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення базується на основних структурних компонентах професійної компетентності: мотиваційному; змістовному; прогностично-рефлексивному.

Розвиток творчої компетентності вчителів-початківців має базуватися на основі трьох блоків: підготовчого, практичного та підсумкового, а також здійснюватися за допомогою діагностичного, мотиваційного, творчо-пошукового, планово-прогностичного, діяльнісного та впроваджувального етапів.

Показниками досягнення творчої компетентності є ціннісно-педагогічна, ціннісно-смістова, індивідуальна, методична, психолого-педагогічна, аутопсихологічна компетенції та компетенція особистісного самовдосконалення (рис. 1.). Однією з найактуальніших проблем психолого-педагогічної діяльності є формування в учителя-початківця творчої компетентності, яка сприяє його професійному становленню.

Варто звернути увагу на дослідження О. Дубасенюк, яка зазначає, що професійна діяльність є однією з основних сфер самореалізації вчителя, яка надає йому можливість задовольняти різноманітні духовні потреби, розвинути його творчі здібності, ствердити себе як особистість, досягати певного соціального статусу, що пов'язаний з формуванням системи цінностей педагога і трансформації її в особистісну сферу учнів [3].

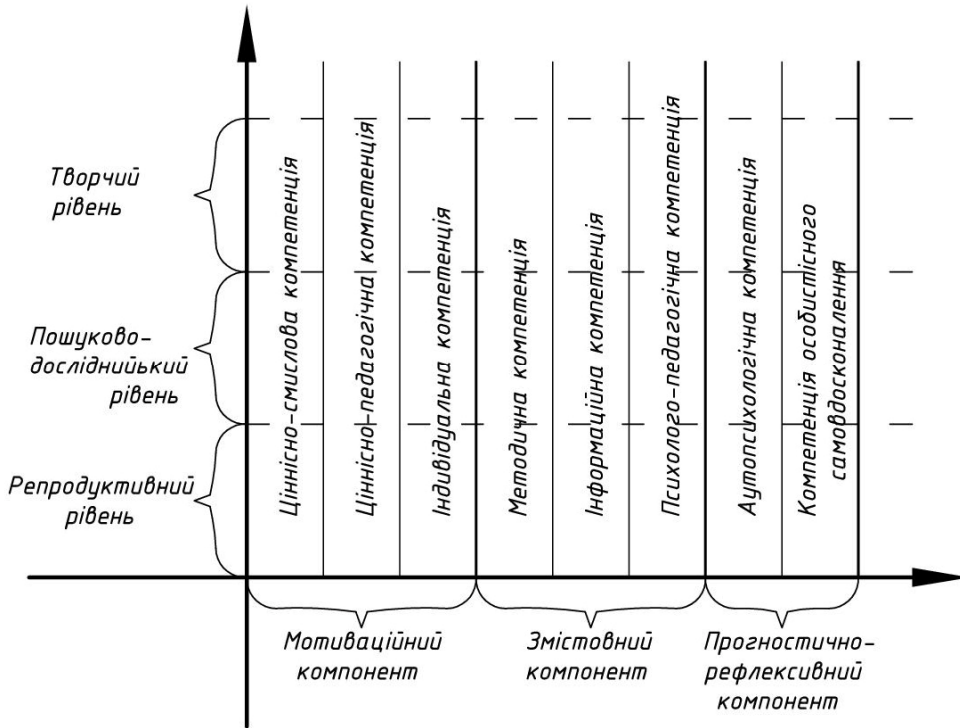

Рис. 1. Модель розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення

Значна кількість науковців розглядає професійне становлення вчителя в різних аспектах, зокрема досліджено: шляхи і методи професійного становлення учителів (О. Абдуліна, Ю. Бабанський, Є. Голобородько, І. Зязюн, В. Загвязинський, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, І. Підкасистий, В. Сластьонін та ін.); формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І. Богданова, О. Волошенко, Л. Кадченко, О. Цокур, Р. Хмельюк) [5].

Розглянемо визначення професійного становлення вчителя-початківця. Так, Л. Хомич, зазначає, що це тривалий і напружений процес, який починається задовго до його першого входження до шкільного класу. Цьому присвячуються роки навчання в університеті, поглиблена самоосвіта в процесі оволодіння секретами професії, знайомство з кращими педагогічними практиками [7].

Варто зазначити, що, незважаючи на численність досліджень, і досі не існує єдиного підходу до визначення сутності професійного становлення вчителів-початківців. Вважаємо, що професійне становлення молодого вчителя – це складний процес входження у діяльність, при якому формується професійна позиція та усвідомлюється необхідність розвитку в педагога творчої компетентності як важливої умови його успішної фахової діяльності.

Нами розроблено авторські програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів та вчителів-початківців. Програми розвитку творчої компетентності розкрито у навчальному посібнику «Психологія розвитку педагогічної творчості», який рекомендовано Вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 3, від 29 жовтня 2015 р.).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проблема розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення є актуальною та вимагає її подальшого вивчення. Досить велике значення у професійному становленні вчителя відіграє навчання у ВНЗ. Творча компетентність – необхідна умова становлення педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Подальший науковий пошук продовжується у напрямку дослідження психологічних умов розвитку творчої компетентності вчителів-початківців. Перспективи дослідження передбачають апробацію програми розвитку творчої компетентності вчителів у процесі їх професійного становлення.

1. *Бондар С.* Методи навчання : традиції та інновації / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 5. – С. 13–16.
2. *Волобуєва О. Ф.* Творча компетентність викладача вищої школи: психологічний аспект [Електронний ресурс] / О. Ф. Волобуєва // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. І. О. Грязнов – Хмельцький, 2011. – Вип. 4. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_4/11vofspa.pdf.
3. *Дубасенюк О. А.* Формування професійної компетентності майбутніх учителів на засадах духовно-моральних цінностей / О. А. Дубасенюк // Матер. VI Міжнародної науково-практичної конференції "Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах", (30-31 жовтня 2009 р.), / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – К., 2009. – С. 40–50.
4. *Пахтусова Н.* Професійно-творча компетентність як система якості підготовки майбутнього вчителя / Н. Пахтусова // Вісник Челябінського державного педагогічного університету. – Челябінськ: Видавництво Челябінського державного педагогічного університету Челябінська, 2010. – № 10. – С. 160–166.
5. *Петрусенко С. Ю.* Педагогічні умови професійного розвитку молодих вчителів загальноосвітньої школи: Автореф. дис... канд. мед. Наук: 13.00.04 / П. Ю. Петрусенко ; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 20 с.
6. *Туголмин А. В.* Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода) : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. В. Туголмин ; Чуваш. гос. пед. ун-т. – Чебоксары, 2009. – 42 с.
7. *Хомич Л. О.* Сучасні підходи до підвищення ефективності професійної підготовки вчителя [Текст] / Л. О. Хомич // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. праць / НАПНУ, Від-ня проф. освіти і освіти дорослих, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2013. – С. 312–318.
8. *Яланська С. П.* Психологія творчості: [навчальний посібник] / С. П. Яланська. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2014. – 180 с.

REFERENCES

1. Bondar, S. (2000). Metodi navchannja : tradicii ta innovacii [Teaching methods: tradition and innovation]. *Biologija i himija v shkoli* [Biology and chemistry at school], 5, 13-16 (ukr).
2. Volobueva, O. F. (2011). Creative competence of the teacher of high school: the psychological aspect [Creative competence of the teacher of high school: the psychological aspect]. [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Vnadps/2011_4/11vofspa.pdf
3. Dubaseniuk, O. A. (2009). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv na zasadakh dukhovno-moralnykh tsinnosti [Formation of professional competence of future teachers on the basis of spiritual and moral values]. *Mater. VI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii "Dukhovno-moralne vykhovannia i profesionalizm osobystosti v suchasnykh umovakh", (30-31 zhovtnia 2009 r.)* [Materials of VI International scientific conference "Spiritual and moral education and professionalism of the individual in modern conditions" (30-31 October 2009)]. Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Akademiia mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoi pedahohiky, 40-50. (ukr).
4. Pakhtusova, N. A. (2010). Professional-creative competence as the system quality of preparation of future teacher [Bulletin of the Chelyabinsk state pedagogical University]. Chelyabinsk: Publishing house of Chelyabinsk state pedagogical University, 10, 160-166 (rus).
5. Petrusenko, S. Y. (2009). Pedahohichni umovy profesiinoho rozvytku molodykh vchyteliv zahalnoosvitnoi shkoly: avtoref. dys... kand. med. Nauk: 13.00.04 [Pedagogical conditions of professional development of young teachers of secondary school: Author. thesis ... candidate. med. sciences: 13.00.04]. O. (ukr).
6. Tutolmin, A. V. (2009). Stanovlenie i razvitie tvorcheskoj kompetentnosti budushhego uchitelja (na osnove sistemnogo podhoda): avtoref. dys... na soiskaniia uchen. stepeni dra ped. nauk: spets. 13.00.08 «Teoriia i metodika professionalnogo obrazovaniia» [The formation and development of creative competence of future teachers (on the basis of system approach): Author. for scientific degree of Doctor of pedagogical sciences, specialty 13.00.08 "Theory and methods of education professional]. Chuvash. gos. ped. un-t (rus).
7. Khomych, L. O. (2013). Suchasni pidkhody do pidvyshchennia efektyvnosti profesiinoi pidhotovky vchytelia [Current approaches to improve the efficiency of teacher training]. *Pedahohichna maisternist akademika Ivana Ziaziuna : zb. nauk. prats* [Pedagogical skills Academician Ivan Zyazyuna: scientific research journal]. K., 312–318 (ukr).
8. Yalanska, S. P. (2014) Psihologija tvorchosti. [The psychology of creativity: a manual]. Poltava: PNPUI imeni V.G. Korolenka (ukr).

Tetiana Pilhuk**CREATIVE COMPETENCE OF THE YOUNG TEACHER AS THE FACTOR OF PROFESSIONAL FORMATION**

The article discloses the psychological analysis of the problem of development of creative competence of the teacher in the process of becoming a professional. The content of the question of development of competence of teacher at the greatest creative level is defined. The article scientifically grounds the concept of creative competence of teachers in the process of the professional becoming. Under the creative competence we mean the greatest level of development of professional competence, when personality carries out professional activity on creative basis stably and continuously. The article investigates the psychological conditions of development of creative competence, examines works of scientists in the field of investigation of psychological mechanisms of creativity, issue of professional development, skills and professionalism. Understanding of essence of the professional becoming of teacher is presented. On the basis of generalization of ideas about the development of the creative personality, we have developed a

holistic concept of development of creative competence of the teacher in the process of professional formation. It is determined that the structure of development of creative competence of a teacher in the process of professional formation is based on the basic structural components of professional competence: motivational; informative; prognostic-reflective.

Keywords: *creativity, creative capacities, creative competence, development, psychological conditions, teacher, future teachers, professional becoming, professionalism.*